

Ivan Tomić*
Magdalena Primorac**

UDK 34:004.8

004.8:34

Dostavljeno: 15. 10. 2024.

Prihvaćeno: 19. 12. 2024.

Izvorni znanstveni rad

UMJETNA INTELIGENCIJA I PRAVNI SUBJEKTIVITET

Sažetak: *Koncept pravnoga subjektiviteta građen je kroz filozofske misli koje su pridonijele doživljaju čovjeka kao izvornoga pravnog subjekta. Napredak i razvoj društva rezultirali su potrebom proširenja pravnoga subjektiviteta. Kao posljedica složenih gospodarskih odnosa formira se novi pravni subjekt, pravna osoba. U posljednje vrijeme napredak u području umjetne inteligencije otvara pitanje proširenja pravnoga subjektiviteta i na napredne oblike ove tehnologije ili pak stvaranja potpunoga novog oblika pravnoga subjekta, elektroničke osobe. Autori u radu istražuju mogućnost dodjeljivanja svojstva pravnoga subjekta umjetnoj inteligenciji u okviru postojećih oblika pravnoga subjekta, fizičkih i pravnih osoba, odnosno formiranjem novoga pravnog subjekta, elektroničke osobe. Uz teorijsku obradu ovo se pitanje analizira istraživanjem pravne prakse i pravnih akata koji reguliraju umjetnu inteligenciju. Rezultati istraživanja ukazuju da postoji bitna razlika između fizičke osobe i umjetne inteligencije kao i da je analogija između pravne osobe i elektroničke osobe diskutabilna. Treći pravni subjekt predstavlja inovacijsku konstrukciju koja nadilazi pravni subjektivitet pravne osobe. U ovom trenutku niti pravna teorija niti pravna praksa nisu spremne prihvatiti tehnocentrične pristupe koji zagovaraju priznavanje pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji.*

Ključne riječi: *pravni subjekt, fizička osoba, pravna osoba, treći pravni subjekt, elektronička osoba, umjetna inteligencija*

* Ivan Tomić, mag. iur., viši asistent, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, ivan.tomic@pf.sum.ba.

** Magdalena Primorac, studentica preddiplomskoga studija Prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, magdalena.primorac@pf.sum.ba.

1. Uvod

Pod pojmom umjetne inteligencije podrazumijeva se simulacija ljudske inteligencije u strojevima koji su dizajnirani da razmišljaju i djeluju racionalno. Za ovu tehnologiju karakterističan je pluralistički pristup koji osim prava uključuje područje filozofije, tehnologije, sociologije, psihologije. Ubrzani i značajni napredak umjetne inteligencije dovodi do nagle integracije ove tehnologije u različite sfere društva. U posljednje vrijeme prisutna je ideja suživota čovjeka i naprednih oblika umjetne inteligenciju - mnogi je vide kao suradnika u bolnici, pomoćnika u nastavi ili vozača. Umjetna inteligencija predvodi novu etapu digitalne transformacije koja rezultira složenim pravnim pitanjima. Sve to rezultira različitim pitanjima u vezi s primjenom umjetne inteligencije među kojima je pitanje pravnoga subjektiviteta jedno od najvažnijih.

U recentnoj prošlosti nije bila izražena ideja doživljaja umjetne inteligencije kao pravnoga subjekta. Naprotiv, zastupljeniji je bio stav doživljaja tehnologije kao pukog objekta. Međutim, Rezolucija Europskoga parlamenta označila je prekretnicu u izučavanju umjetne inteligencije kao pravnoga subjekta predlažući koncept elektroničke osobe. S druge strane, već je jezična formulacija kojom se neživi sustav označava pojmom osobe simultano dovela do snažnoga protivljenja dodjeljivanju pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji. Pravo je tradicionalno izrazito antropocentrična disciplina u kojoj je pojedinac središte zbog kojeg ono i nastaje. Stoga je i mogućnost dodjeljivanja pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji, kao neživom sustavu koji ima sve veći broj sličnosti s pojedincem, kontroverzna tema. Činjenica da se pravni subjektivitet već priznao neživim sustavima pokazuje da je to moguće, no ključno je pitanje je li takav korak potreban?

Dodjela svojstva pravnoga subjekta umjetnoj inteligenciji može se promatrati u okviru postojećih oblika, fizičke i pravne osobe, ili pak formiranjem novoga pravnog subjekta, elektroničke osobe. Pri tome, elektronička osoba kao novi pravni subjekt često se analogijom nastoji povezati s pravnom osobom. Iako oba koncepta predstavljaju evoluciju koncepta pravnoga subjekta, među njima postoje značajne razlike.

Rad je podijeljen na tri cjeline. U prvom dijelu prikazuje se pojam pravnoga subjekta i tradicionalna dihotomna podjela na fizičke i pravne osobe. U drugom dijelu rada analizira se mogućnost dodjele pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji u okviru postojećih oblika pravnoga subjekta ili pak kreiranjem sasvim novog oblika. Na kraju, pitanje pravnoga subjektiviteta umjetne inteligencije istražuje se i kroz analizu postojeće pravne prakse koja je ponajviše povezana s autorskim pravima.

2. Pravni subjekti - pojam i podjela

Pravni subjekti su uz pravne objekte, pravna ovlaštenja i pravne obveze temeljni elementi pravnog odnosa.¹ Pravni odnosi nastaju radi zadovoljavanja interesa pravnih subjekata iz čega proizlazi da su pravni subjekti glavni element tog odnosa. Pod pravnim subjektivitetom podrazumijeva se svojstvo prema kojemu netko može biti nositelj pravnih ovlaštenja i pravnih obveza. Osim ovoga tradicionalnog određenja, pod pravnim subjektom ponekad se podrazumijeva personifikacija skupa pravnih normi, pravni status ili se pravni subjekti izjednačuju sa subjektivnim pravima.² Jedan od najistaknutijih pravnika, Hans Kelsen, smatra da je pojam pravnoga subjekta izraz za kompleks normi. Prema Kelsenu pojam pravnoga subjekta samo je drugačija formulacija pojma subjektivnoga prava.³ Stoga je pravni subjekt „samo personificirani skupni izraz za konglomerat pravnih obveza i ovlaštenja“.⁴

Iako se definicija pravnoga subjekta čini samorazumljiva, u pravnoj se znanosti razlikuju dvije osnovne teorije o tome što znači imati pravo: teorija volje i teorija interesa. Prema teoriji volje posjedovati pravo podrazumijeva „biti ovlašten donositi pravno provedive odluke nad dužnostima drugih“.⁵ Prema teoriji interesa svatko tko može imati interes, može imati i subjektivno pravo. Tucak i Nedić navode da je teorija interesa obuhvatnija od teorije volje jer u teoriji interesa dobrobit „omogućuje bitno proširenje koncepta nositelja subjektivnih prava“.⁶

Svojstvo pravnoga subjekta priznaje se ljudima koji se u pravnom jeziku označavaju kao fizičke osobe. Osim fizičkih osoba, pravni poreci priznaju pravni subjektivitet i određenim društvenim tvorevinama. Takve tvorevine nazivaju se pravne osobe.⁷

2.1. Fizička osoba kao pravni subjekt

Suvremeni pravni poreci priznaju svojstvo pravnoga subjekta svakom ljudskom biću. Pravni subjektivitet stječe se u trenutku rođenja. Od tog općeg pravila postoje izuzetci u kojima pravni poredak priznaje pravni subjektivitet nerođenom biću radi zaštite njegovih prava i interesa. Ovdje se misli na općepoznatu pravnu fikciju

¹ VISKOVIĆ, N., *Teorija države i prava*, Birotehnika, Zagreb, 2001., str. 203.

² MONTES FRANCESCHINI, M., *Traditional Conceptions of the Legal Person and Nonhuman Animals*, *Animals*, vol. 12, No. 19, str. 1-16, dostupno na <https://doi.org/10.3390/ani12192590> (18. 7. 2024.).

³ KELSEN, H., *Čista teorija prava*, Naklada Breza, Zagreb, 2012., str. 41.

⁴ *Ibid*, str. 47.

⁵ KURKI, V. A. J., *Legal Personhood*, Cambridge University Press, Cambridge, 2023., str. 9.

⁶ TUCAK, I., NEDIĆ, T., *Pokojne osobe kao nositelji subjektivnih prava*, *Filozofska istraživanja*, vol. 42, No. 2, 2022., str. 289-312, dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/284997> (18. 7. 2024.).

⁷ S obzirom na to da pojam osobe karakteristično vezuje za ljudska bića, neki pravni teoretičari izbjegavaju korištenje izraza pravna osoba. Primjerice, Miličić razvrstava pravne subjekte (odnosno osobe u pravu kako ih on naziva) na osobu pojedinca (fizička osoba) i udrugu pojedinaca (pravna osoba). Miličić smatra da je korištenje sintagme pravna osoba pogrešno i zbog toga što se time odriče pravnost fizičkoj osobi. Opširnije: MILIČIĆ, V., *Opća teorija prava i države*, Zagreb, 2003., str. 193.

- *nasciturus pro iam nato habetur quotiens de commodis eius agitur*. Ova pravna fikcija može se smatrati jednim od najstarijih primjera antropocentričnosti prava - pravo fingira da je nerođeno dijete rođeno kako bi se zaštitili njegovi interesi. Život je, dakle, temeljna pretpostavka za stjecanje pravnoga subjektiviteta. Uz to što je potrebno da bude rođeno, ljudsko biće mora biti živo te mora biti sposobno osjećati.⁸

Povijesno promatrano, pravni poretci nisu uvijek priznavali pravni subjektivitet svim ljudima. U dugom povijesnom razdoblju robovi su bili tretirani kao objekti pravnih odnosa, a žene su tijekom stoljeća bile različito tretirane od muškaraca samo zbog njihova spola. Suvremeni pravni poretci zasnovani su na načelu jednakosti kojim se ukidaju, na formalnoj razini, različiti oblici diskriminacije te se svim ljudima dodjeljuje pravni subjektivitet.⁹

Pravni subjektivitet fizičke osobe izjednačuje se s njezinom pravnom sposobnošću da bude nositelj određenih prava i obveza. Pravna sposobnost fizičke osobe je nedjeljiva. Međutim, da bi pojedinac mogao raspolagati svojim pravima i izvršavati obveze, on mora imati i djelatnu sposobnost koja se očituje u mogućnosti da svojom voljom izaziva nastanak, promjenu ili prestanak pravnih odnosa kao i sposobnost da odgovara za protupravne radnje. Dakle, pravna sposobnost čini statički aspekt pravnoga subjektiviteta, a djelatna sposobnost njegov dinamički aspekt.¹⁰ Za razliku od pravne sposobnosti koja je nedjeljiva, poslovna i deliktna sposobnost mogu se gradirati, a također se stječu znatno kasnije od pravne sposobnosti.

Iz navedenoga proizlazi da čovjek pravnu sposobnost stječe samo činjenicom što je ljudsko biće, dok je za stjecanje poslovne i deliktne sposobni potreban element volje, odnosno svijesti. Samo onaj pojedinac koji je sposoban vlastitim očitovanjem volje proizvoditi pravne posljedice i svjestan je učinaka takvih posljedica ima djelatnu sposobnost. Međutim, pojedinci koji nemaju djelatnu sposobnost ne gube svojstvo pravnoga subjekta - oni su i dalje fizičke osobe koje pravo priznaje kao pravne subjekte. Pravni poredak takvim pojedincima samo onemogućava da vlastitom voljom proizvode pravne posljedice odnosno da odgovaraju za posljedice svoga djelovanja zbog nedostatka svijesti o učincima toga djelovanja.

2.2. Pravna osoba kao pravni subjekt

Kao subjekti prava, osim ljudskih bića, pojavljuju se i pravne osobe, određene društvene tvorevine kojima pravni poredak priznaje svojstvo pravnog subjekta. Iako su pravne osobe bile poznate već u rimskom pravu, u središte zanimanja pravne znanosti ova vrsta pravnih subjekata došla je tek u XVIII. stoljeću, usporedno s razvojem robne razmjene i povećanja kapitala. Upravo se formiranje pravne osobe kao

⁸ KURKI, V. A. J., *A Theory of Legal Personhood*, Oxford University Press, Oxford, 2019., str. 8.

⁹ VRBAN, D., *Država i pravo*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str. 258.

¹⁰ *Ibid.*, str. 259.

pravne konstrukcije smatra ključnim čimbenikom za ubrzani razvoj industrije i prometa smanjujući rizike koji su svojstveni određenim gospodarskim djelatnostima.¹¹

Osim ekonomskog aspekta, značajan utjecaj na širenje interesa za pravne osobe kao subjekte prava imalo je širenje biračkoga prava na šire kategorije građana i jačanje radničkih pokreta.¹² Navedeni trendovi doveli su do stvaranja sindikata i političkih stranaka kao posebnih pravnih subjekata koji kroza specifičnu pravnu formu djeluju radi ostvarenja interesa pojedinaca, fizičkih osoba, ali koji su različiti od njihova pukog zbroja. Uz njih, kao posebno značajan pravni subjekt ističu se država i drugi oblici teritorijalnih jedinica.

Iako su pravne osobe nastale radi zadovoljavanja interesa fizičkih osoba, pravne osobe imaju poseban pravni subjektivitet, različit od pravnoga subjektiviteta njihovih članova. U pravnoj znanosti nastale su različite teorije koje su pokušale objasniti poseban pravni subjektivitet pravne osobe.¹³ Kurki navodi da su tri teorije najčešće: teorija udruživanja, teorija fikcije i realistička teorija. Prema teoriji udruživanja pravne se osobe sastoje od pojedinaca, a interesi pravnih osoba zapravo su interesi pojedinaca koji ih čine. Teorije fikcije objašnjavaju pravnu osobu kao jednu pravnu fikciju, konstrukciju kojoj pravo preko fikcije dodjeljuje pravni subjektivitet. Realističke teorije naglašavaju da pravne osobe postoje u stvarnosti prije pravnog priznanja. Pravni poredak samo daje priznanje nekoj pravnoj osobi kao postojećoj društvenoj realnosti.¹⁴

Postoje različite teorije o trenutku nastanka pravne osobe. Prema jednoj teoriji pravna osoba nastaje već u trenutku osnivanja od njezinih članova, a država samo deklarativnim aktom konstatira postanak pravne osobe. Prema drugoj teoriji, upis u odgovarajući državni registar ima konstitutivno značenje za nastanak pravne osobe. Da bi neka pravna osoba postojala kao subjekt prava, mora imati određene elemente. Kako je navedeno, do pojave i razvoja pravnih osoba dolazi radi zadovoljavanja određenih ciljeva koji se nisu mogli postići postojanjem samo fizičkih osoba. Osim cilja, pravna osoba prema Periću mora imati i članstvo, djelatnost, organe, sredstva, statut, jedinstvenost i identitet.¹⁵

Pravne osobe, za razliku od fizičkih osoba, imaju precizno određenu djelatnost. Zbog toga pravne osobe mogu obavljati samo one pravne poslove radi kojih su osnovani. Dok fizičke osobe stječu neograničenu pravnu sposobnost u trenutku rođenja što znači da smiju raditi sve što nije pravno zabranjeno, pravne osobe stječu sposobnost

¹¹ *Ibid*, str. 262.

¹² VUKADINOVIĆ, G., AVRAMOVIĆ, D., *Uvod u pravo*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2014., str. 249.

¹³ Adriano navodi šest teorija o pravnom subjektivitetu pravne osobe. Opširnije u: ADRIANO, E. A. Q., *The Natural Person, Legal Entity or Juridical Person and Juridical Personality*, *Penn State Journal of Law and International Affairs*, vol. 4, No. 1, str. 365-391, dostupno na: <https://elibrary.law.psu.edu/jlia/vol4/iss1/17> (18. 7. 2024.).

¹⁴ KURKI, V. A. J., *cit. u bilj.* 5, str. 49.

¹⁵ PERIĆ, B., *Struktura prava*, Informator, Zagreb, 1994., str. 62.

obavljanja samo precizno određenih poslova koji su upisani u određeni registar. Za vršenje djelatnosti i postizanje ciljeva, pravna osoba mora imati odgovarajuća sredstva i organe. Pravna osoba je konstrukcija koja ne može samostalno djelovati kao što to može fizička osoba koja ima djelatnu sposobnost. Zbog toga su organi nužni element za postojanje pravne osobe jer pravna osoba preko organa obavlja svoju djelatnost. Na kraju pravna osoba djeluje prema pravilima koja su određena njezinim statutom.

Različitosť fizičkih osoba kao članova pravne osobe s jedne strane i pravne osobe kao posebnoga pravnog subjekta s druge strane osobito je vidljiva u trenutku prestanka pravnoga subjektiviteta pravne osobe. Pravne osobe u pravilu nemaju unaprijed određeno trajanje, a prestanak pravnoga subjektiviteta fizičkih osoba kao njihovih članova ne utječe na pravni subjektivitet pravnih osoba. Zbog toga se navodi da pravne osobe „nadživljavaju svoje članstvo čime se potvrđuje njihov pravni kontinuitet i identitet“.¹⁶

3. Umjetna inteligencija i pravni subjektivitet

Čovjek je godinama sanjao o razvoju neživoga sustava koji ima sposobnost simulirati ljudsku inteligenciju. Danas, moderno društvo započinje suživot s naprednim oblicima tehnologije, a roboti i umjetna inteligencija postaju stvarnost. Pioniri umjetne inteligenciju poput Alana Turinga, Vannevara Busha ili Johna McCarthyja izgradili su temelje za budućnost ove tehnologije.

Vannevar Bush je 1945. u svome radu *As We May Think* predložio sustav kojim čovjek ima priliku poboljšati vlastito znanje i razumijevanje.¹⁷ Alan Turing je u radu *Computing Machinery and Intelligence* iznio ideju da strojevi mogu simulirati ljudsku inteligenciju i imati sposobnost da misle i rade inteligentne stvari kao što je igranje šaha.¹⁸ John McCarthy¹⁹ prvi je upotrijebio pojam umjetne inteligencije još 1956. godine.^{20 21}

¹⁶ VUKADINOVIĆ, G., AVRAMOVIĆ, D., *op. cit.*, str. 251.

¹⁷ BUSH, V., *As We May Think*, *The Atlantic Monthly*, 1945., dostupno na: https://archive.org/details/Vannevar_Bush_As_We_May_Think_Atlantic_Monthly_1945-07/mode/2up (10. 9. 2024.).

¹⁸ TURING, A. M., *Computing Machinery and Intelligence*, *Mind*, vol. 59, No. 236, Oxford University Press, 1950., str. 433-460, dostupno na: <https://www.jstor.org/stable/2251299?origin=JSTOR-pdf> (14. 9. 2024.).

¹⁹ Pojam umjetne inteligencija nastao je 1956. godine na konferenciji koja se održala na Univerzitetu Dartmouth u Hanoveru, New Hampshire. Ova konferencija smatra se ključnim trenutkom u povijesti umjetne inteligencije jer je označila formalno rođenje tog polja. Konferenciju je sazvao i organizirao John McCarthy, američki matematičar i računarSKI znanstvenik.

²⁰ COPE, B., KALANTZIS, M., SEARSMITH, D., *Artificial intelligence for education: Knowledge and its assessment in Ai-enabled learning ecologies*, *Educational Philosophy and Theory*, vol. 53, No. 12, 2021., str. 1229-1245, dostupno na: <https://doi.org/10.1080/00131857.2020.1728732> (15. 7. 2024.).

²¹ SMITH, C., YANG, G., *The History of Artificial Intelligence History of Computing*, University of Washington, 2006., str. 5, dostupno na: <https://courses.cs.washington.edu/courses/csep590/06au/projects/history-ai.pdf> (15. 7. 2024.).

Tehnologija kojoj je McCarthy dao „ime i prezime“ nakon toliko godina i dalje nastavlja fascinirati. Međutim, iako je koncept umjetne inteligenciji prisutan još od prošloga stoljeća, ne postoji tradicija izučavanja ove tehnologije u pravu. Pravne diskusije koje pokreće umjetna inteligencija, posebno u kontekstu priznavanja pravnoga subjektiviteta, i dalje su kontroverzna tema, ponajprije zbog činjenice da se u fokusu pravnih istraživanja već stoljećima nalazi čovjek.

Descartes je dihotomijom „subjekt-objekt“ započeo usmjeravanje filozofskih istraživanja prema filozofiji subjekta. Descartes je uzeo *cogito* (samosvijest) kao polazište spoznaje, a ljude je postavio u poziciju spoznajnoga subjekta, ističući subjektivnost ljudi u spoznajnim odnosima dok je vanjski svijet pretvorio u objekt. Uspostavljanje čovjeka kao subjekta u filozofskom smislu otvorilo je put čovjeku kao subjektu prava.²² Drugim riječima, pojam pravnoga subjekta potječe iz pojma subjekta (osobe) u filozofskom smislu što pridonosi doživljavanju čovjeka kao izvornoga pravnog subjekta i otežava priznavanje pravnoga subjektiviteta neživom sustavu.

Ispreplitanje filozofskih misli s pravom rezultiralo je doživljajem čovjeka kao izvornoga pravnog subjekta. Posljedično, istraživanje umjetne inteligencije kao pravnog subjekta bilo je zanemareno dugo vremena. Međutim, kako umjetna inteligencija napreduje, tako raste pritisak na suvremene pravne sustave da potraže odgovore na složena pravna pitanja. Stoga, umjetna inteligencija postaje jedna od aktualnih tema u području prava.

Prema Zhifeng Wenu i Deyi Tongu, izučavanje pravnoga subjektiviteta umjetne inteligencije moguće je analizirati kroz tri teorije. Prva je negativna teorija prema kojoj je umjetna inteligencija samo objekt pravnih odnosa. Druga je pozitivna teorija čiji zagovornici zastupaju priznavanje pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji. Treća je teorija kompromisa ili teorija ograničenoga pravnog subjektiviteta umjetne inteligencije prema kojoj bi umjetna inteligencija bila pravni subjekt, ali bi opseg njezinih prava i obveza bio ograničen u usporedbi s drugim pravnim subjektima.²³

3.1. Umjetna inteligencija između fizičke i pravne osobe

Znanstvenici, pravni stručnjaci te aktivisti u različitim područjima ljudskoga života sve češće raspravljaju o pravnom subjektivitetu životinja, ekosustava ili umjetne inteligencije čime se granice pravnoga subjektiviteta pomiču izvan tradicionalnoga shvaćanja. U posljednje vrijeme značajan napredak na području razvoja umjetne inteligencije pokrenuo je temu o priznavanju pravnoga subjektiviteta ovoj tehnologiji.²⁴

²² ZHIFENG, W., DEYI, T., Analysis of the Legal Subject Status of Artificial Intelligence, Beijing Law Review, vol. 14, No. 1, 2023., str. 74-86, dostupno na: <https://www.scirp.org/journal/paperinformation?paperid=122946> (16. 7. 2024.).

²³ *Ibid.*, str. 75-76.

²⁴ KURKI, V. A. J., *cit. u bilj.* 5, str. 2.

Svaki put kada se pojavi nova tehnologija, pokrene se val rasprava, a ovaj put veliki jezični modeli ponovno su popularizirali temu umjetne inteligencije. Pitanje trebaju li se i eventualno hoće li se smatrati subjektima, a ne pukim objektima napredni roboti i aplikacije umjetne inteligencije snažno odjekuje u području društvenih, filozofskih i pravnih znanosti. Sjecište umjetne inteligencije i prava, prema Fincanu, predstavlja fascinantno i složen krajolik.²⁵ U posljednje vrijeme moguće je čuti narative koji dovode u pitanje funkcionalnost postojećih pravnih okvira u vremenu ubrzanoga tehnološkog napretka. Sve očitiije postaje da će se trebati usvojiti nova pravila ili promijeniti postojeća jer je umjetna inteligencija kao predmet regulacije različit od drugih, manje naprednih oblika tehnologije koji su dosad regulirani.²⁶

Međutim, važno je naglasiti da se umjetna inteligencija pojavljuje u različitim oblicima te svaki oblik nije jednako napredan. Umjetna inteligencija može biti humanoidni robot, računalni uređaj koji sadrži inteligentne sustave, *chatbot* kojeg pokreće umjetna inteligencija ili se može odnositi samo na skup softverskih sustava koji simuliraju ljudsko razmišljanje.²⁷ Potencijalno priznavanje pravnoga subjektiviteta podrazumijeva odrediti kojem obliku umjetne inteligencije se isti priznaje. Razmatranje umjetne inteligencije kao pravnoga subjekta uključivalo bi napredne oblike ove tehnologije poput autonomnih vozila ili autonomnih robota čiji se razvoj predviđa.

Kod rasprave o priznavanju pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji, odnosno pojedinim oblicima umjetne inteligencije, potrebno je naglasiti dvije stvari. Prvo, priznavanje pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji ne podrazumijeva njezino izjednačavanje s fizičkim osobama, niti pravni subjektivitet podrazumijeva prestanak odgovornosti čovjeka za ovu tehnologiju. Djeca ili neubrojive osobe također su pravni subjekti, ali nisu odgovorni za svoje činjenje niti mogu samostalno sklapati pravne poslove.²⁸ Drugo, napredni oblici tehnologije mogu simulirati ljudsku inteligenciju, ali ne i svijest ili volju. Najnapredniji oblici umjetne inteligencije i dalje su djelo čovjeka te je teško dokazati da su čak i takvi napredni oblici tehnologije neovisni o ljudima te da su određene radnje rezultat njihove autonomne „umjetne volje“.²⁹ Konačno, unatoč napretcima na području razvoja umjetne inteligencije, još

²⁵ FINCAN, M., *Artificial Intelligence and Legal Issues: A Review of AI-based Legal Impasses in Terms of Criminal Law*, Duncker & Humblot, Berlin, 2022., str. 17.

²⁶ BERTOLINI, A., EPISCOPO, F., *Robots and AI as Legal Subjects? Disentangling the Ontological and Functional Perspective*, *Front Robot AI*, vol. 8, 2022., str. 1-15, dostupno na: <https://www.frontiersin.org/journals/robotics-and-ai/articles/10.3389/frobt.2022.842213/full> (17. 7. 2024.).

²⁷ ZHIFENG, W., DEYI, T., *op. cit.*, str. 80.

²⁸ ZIEMIANIN, K., *Civil legal personality of artificial intelligence. Future or utopia?*, *Internet Policy Review*, vol. 10, No. 2, 2021., str. 2-22, dostupno na: <https://policyreview.info/articles/analysis/civil-legal-personality-artificial-intelligence-future-or-utopia> (20. 7. 2024.).

²⁹ ZHIFENG, W., DEYI, T., *op. cit.*, str. 79.

uvijek ne postoji dovoljno napredan ili autonoman oblik koji bi isključio odgovornost čovjeka.

Pravni subjektivitet neživih sustava ne može biti jednak onom koje imaju fizičke osobe. Pravni subjektivitet umjetne inteligencije bio bi sličniji onom kojeg imaju pravne osobe. Depersonalizacija pravnoga subjektiviteta zbog potreba društva i samoga funkcioniranja složenih međuljudskih ili međudržavnih odnosa već se događa.³⁰ U posljednje vrijeme pravni subjektivitet priznaje se i rijekama. Primjer takvih praksi je zakon *Te Awa Tupua* koji je priznao pravni subjektivitet rijeci *Whanganui*.³¹ Priznavanje pravnog subjektiviteta „neživom“ nije nešto s čime se pravni sustav susreće po prvi put. Zato nema razloga da pravni subjektivitet umjetne inteligencije bude kontroverzna tema za pravnu znanost. Naprotiv, pravni subjektivitet umjetne inteligencije zahtijeva rasprave i analize kako bi se utvrdilo bi li ovakav korak bio rješenje ili bi dodatno usložio već složena pravna pitanja povezana s ovom tehnologijom.

Najdužu povijest izučavanja depersonaliziranoga pravnog subjektiviteta imaju pravne osobe. Zbog toga pravni subjektivitet pravne osobe predstavlja najpogodniju poveznicu za mnoge znanstvenike kod izučavanja pravnoga subjektiviteta umjetne inteligencije. Međutim, između pravnih osoba i umjetne inteligencije postoji nekoliko razlika. Iako umjetna inteligencija i pravne osobe predstavljaju evoluciju pojma pravnoga subjekta i realnu motivaciju da se pojednostave pravni odnosi kada društvo dosegne određenu fazu razvoja i napretka, postojanje pravne osobe ima mnogo dužu tradiciju u pravu. Također, pravna praksa povezana s umjetnom inteligencijom je oskudna što nije slučaj s pravnim osobama. Nadalje, fikcija pravnoga subjektiviteta pravne osobe bila je lakša zbog činjenice da, iako nije fizička osoba, njezina se djelatnost i dalje ostvaruje kroz djelovanje ljudi. Dakle, radi se o proširenju pravnog subjektiviteta na grupu pojedinaca. Pravni subjektivitet umjetne inteligencije inovacijska je konstrukcija koja obuhvaća dalje od onoga što obuhvaća pravna osoba. Sama potreba za proširivanjem pojma pravnoga subjekta nije ista kod pravne osobe i umjetne inteligencije. Fikcija pravne osobe rezultat je potreba u području privatnoga prava, posebno rješavanja pravnih pitanja povezanih s gospodarskim odnosima. Međutim, fikcija pravnoga subjektiviteta umjetne inteligencije ponajviše je rezultat pravnih pitanja povezanih s pitanjem pravne odgovornosti. Drugim riječima, potreba priznavanja pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji nadilazi područje privatnoga prava.³²

³⁰ Tako je primjerice u Osnivačkim ugovorima statuiran unutarnji i vanjski pravni subjektivitet Europske unije. Mjerodavna odredba je član 47 Ugovora o Europskoj uniji koji glas Unija ima pravni subjektivitet. V. MISITA, N., Uvod u pravo Evropske unije, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, 2014., str. 47.

³¹ TE AWA TUPUA (WHANGANUI RIVER CLAIMS SETTLEMENT) ACT, 2017., dostupno na: <https://www.legislation.govt.nz/act/public/2017/0007/latest/whole.html> (25. 7. 2024.).

³² ZHIFENG, W., DEYL, T., *op. cit.*, str. 84.

Iz prethodne analize proizlazi da se umjetna inteligencija kao potencijalni pravni subjekt značajno razlikuje od fizičke, ali i od pravne osobe, kao tradicionalnih pravnih subjekata. Tehnologije koje se označavaju pojmom umjetne inteligencije imaju određena obilježja koja su sličnija fizičkim osobama, dok se drugim obilježjima približavaju pravnoj osobi. Umjetna inteligencija, dakle, pomjera granice poznatoga i otvara pitanja kreiranja novoga, trećega pravnog subjekta, elektroničke osobe.

3.2. Elektronička osoba

Rezolucija Europskoga parlamenta o elektroničkoj osobi pokrenula je rasprave o umjetnoj inteligenciji kao novom izvedenom pravnom subjektu. U rezoluciji Europskoga parlamenta poziva se Komisija da razmotri mogućnost „dugoročnog stvaranja specifičnog pravnog statusa za robote, tako da bi barem najsofisticiraniji autonomni roboti mogli imati status elektroničkih osoba odgovornih za nadoknadu štete koju mogu prouzročiti, i moguću primjenu elektroničke osobnosti u slučajevima gdje roboti donose autonomne odluke ili na drugi način neovisno komuniciraju s trećim stranama“.³³ Negri navodi da se u ovoj rezoluciji može uočiti „brkanje između pripisivanja osobnosti i odvajanja imovine te da stvaranje posebnoga fonda za eventualno prouzročenu štetu ne ovisi o stvaranju novoga subjekta, jer pravna osoba, čak i ako je povezana s patrimonijalnom autonomijom, nema monopol na raspolaganju imovine“.³⁴ Sam Europski parlament odustao je od koncepta elektroničke osobe te je u Rezoluciji s preporukama Komisiji o sustavu građanskopravne odgovornosti za umjetnu inteligenciju naveo da bi sve potrebne promjene postojećeg pravnog okvira trebale početi pojašnjenjem da sustavi umjetne inteligencije nemaju pravnu osobnost ni ljudsku savjest te da je njihova jedina zadaća služiti čovječanstvu. Mnogi sustavi umjetne inteligencije nisu toliko različiti od ostalih tehnologija koje se ponekad temelje na još složenijem softveru. U konačnici, većina sustava umjetne inteligencije upotrebljava se za obavljanje trivijalnih zadaća bez rizika ili uz minimalne rizike za društvo.³⁵

Priznavanje pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji moglo bi se ponajprije opravdati pitanjem odgovornosti i daljnjim napretkom ove tehnologije. Ako se prihvati formiranje elektroničke osobe kao novoga pravnog subjekta, ona bi trebala biti detaljno uređena kroz zakonske propise, slično kao i pravni subjektivitet pravne

³³ European Parliament Resolution 2018/C 252/25 Of 16 February 2017 With Recommendations To The Commission On Civil Law Rules On Robotics (2015/2103(INL)), Off. J. Eur. Union, p. 59.

³⁴ AVILA NEGRI, S. M. C., Robot as Legal Person: Electronic Personhood in Robotics and Artificial Intelligence, *Front Robot AI*, vol. 8, 2021., str. 1-10, dostupno na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8734654/> (25. 7. 2024.).

³⁵ Rezolucija Europskog parlamenta 2020/2014/INL od 20. listopada 2020. s preporukama Komisiji o sustavu građanskopravne odgovornosti za umjetnu inteligenciju.

osobe. Umjetna inteligencija kao treći pravni subjekt ne bi podrazumijevala potpunu emancipaciju ove tehnologije od čovjeka. Naprotiv, elektronička osoba mogla bi se promatrati kao modificirani oblik pravne osobe kojim će se olakšati utvrđivanje pitanja odgovornosti. Ziemianina predlaže da bi na elektroničke osobe moglo primijeniti zastupanje slično zakonskom zastupanju maloljetnika ili gospodarskih društava.³⁶

Ako se pretpostavi da je pitanje odgovornosti za štetu motivacija za formiranje trećega pravnog subjekta, diskutabilno je koliko se uspješno mogu objediniti u jedan pravni model, apstraktni treći pravni subjekt, različiti oblici umjetne inteligencije kao i odnosi koji nastaju pri uporabi umjetne inteligencije. Mogu li se problemi kojima rezultira primjena robota u medicini usporediti s dronovima koji se primjenjuju u vojne svrhe? Slično tome, specifični izazovi kojima rezultira primjena robotike u obrazovanju djece s poteškoćama teško su usporedivi s onima kojima rezultiraju autonomni automobili koji prevoze ljude. Zagovornici dodjele umjetnoj inteligenciji svojstva tzv. trećeg pravnog subjekta ne uzimaju u obzir različitost oblika umjetne inteligencije i štete koju potencijalno mogu prozračiti. Naprotiv, kroz treći pravni subjekt pokušava se objediniti sve oblike umjetne inteligencije. Pravni sustav pogrešno pristupa regulaciji novih tehnologija pokušavajući ih objediniti u jedan isti okvir.³⁷

Trenutačno, ideja elektroničke osobe nije dobila zamah niti je pronašla svoje mjesto u europskoj viziji pravne regulacije umjetne inteligencije. Naime, iz nedavnog usvojenog Akta o umjetnoj inteligenciji,³⁸ kao prve sveobuhvatne pravne regulacije umjetne inteligencije, ne nazire se mogućnost priznavanja pravnoga subjektiviteta ovoj tehnologiji. Uzimajući u obzir Briselski efekt EUAI Akta teško da će u skorije vrijeme zaživjeti ideja trećega pravnog subjekta.³⁹ Zasada, doživljaj umjetne inteligencije puno je bliže objektu nego pravnom subjektu.

³⁶ ZIEMIANIN, K., *op. cit.*, str. 10.

³⁷ AVILA NEGRI, S. M. C., *op. cit.*, str. 7.

³⁸ Europski parlament 2019-2024, Akt o umjetnoj inteligenciji, dostupno na: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138_HR.pdf (10. 9. 2024.).

³⁹ Učinak Bruxellesa je proces jednostrane regulatorne globalizacije izazvan od strane Europske unije koja *de facto* (ali ne nužno i *de jure*) eksternalizira svoje zakone izvan svojih granica preko tržišnih mehanizama. EU AI Akt će potaknuti promjene u proizvodima koji se nude u zemljama koje nisu članice EU (*de facto Bruxelles Effect*) i moguće da će utjecati na propise usvojene u drugim jurisdikcijama (*de jure Bruxelles Effect*). Vidi više: SIEGMANN, C., ANDERLJUNG, M., *The Brussels effect and artificial intelligence: How EU regulation will impact the global AI*, AI Center for the Governance of AI, 2022.

4. Pravni subjektivitet umjetne inteligencije u pravnoj praksi

Analiza pravnoga subjektiviteta umjetne inteligencije u pravnoj praksi predstavlja složen pravni zadatak iz najmanje dva razloga. Prvo, ekspanzija različitih tehnologija koje označavamo zbirnim pojmom umjetne inteligencije započela je prije nekoliko godina zbog čega je pravna praksa u ovom području tek u nastajanju. Drugo, moguće je samo posredno zaključivanje o pravnom subjektivitetu umjetne inteligencije jer u postojećoj pravnoj praksi ne postoji predmet čiji je meritum ovo pitanje. Glavnina predmeta u vezi s umjetnom inteligencijom odnosi se na pitanja odgovornosti i zaštiti autorskih prava.

Jedan od najznačajnijih pravnih sustava u kontekstu postojeće pravne prakse u području umjetne inteligencije svakako je pravni sustav Sjedinjenih Američkih Država. Američki pravni sustav bori se s pitanjem neljudskog autorstva i izumiteljstva još od sredine dvadesetoga stoljeća kada su računalni sustavi prvi put korišteni u stvaranju glazbe. Današnji napredni alati umjetne inteligencije stvorili su brojna djela. Međutim, pravni sustav s politikom i postupcima Ureda za autorska prava SAD-a i Ureda za patente i žigove SAD-a odbacuju ideju neljudskog autorstva ili izumiteljstva.⁴⁰ Naime, osim pitanja odgovornosti, umjetna inteligencija otvorila je niz pitanja na području autorstva i autorskih prava. Trenutačno se u SAD-u vode sporovi povezani s treniranjem umjetne inteligencije i kršenjem autorskih prava. Međutim, pravna pitanja se ne otvaraju samo u vezi treniranja umjetne inteligencije nego i kod generiranja sadržaja. U praksi američkih tijela pojavili su se sporovi u kojima su fizičke osobe zahtijevale autorska prava nad sadržajima koje je generirala umjetna inteligencija ili su ovu tehnologiju navodili kao autora. Iz analiziranih predmeta može se neizravno zaključiti i o pitanju pravnoga subjektiviteta različitih oblika umjetne inteligencije.

Umjetna inteligencija nije jedini neljudski kreator koji je otvorio pitanje mogućnosti priznavanja autorskih prava pravnim kategorijama različitim od čovjeka, fizičke osobe. Prije ove tehnologije to je učinio ni manje ni više nego majmun. Iako je riječ o različitim kategorijama, životinje i umjetna inteligencija imaju najmanje jedno, pravno relevantno, zajedničko obilježje - nalaze se na granici pravnoga subjektiviteta. Nadalje, oboje su neljudski kreatori sadržaja koji ne može biti pravno zaštićen, a oni sami ne mogu biti autori prema važećim američkim zakonima o autorskim pravima te u „njihovo ime“ tužbu ili zahtjev za priznanje autorskih prava ne može podnijeti fizička osoba. Slučaj *selfi monkey* presedan je Žalbenoga suda devetog okruga u

⁴⁰ PEARLMAN, R., Recognizing artificial intelligence (AI) as authors and investors under US intellectual property law, Rich. JL & Tech., vol. 25, No. 2, 2017., str. 3-27, dostupno na: https://jolt.richmond.edu/files/2018/04/Pearlman_Recognizing-Artificial-Intelligence-AI-as-Authors-and-Investors-Under-U.S.-Intellectual-Property-Law.pdf (15. 9. 2024.).

kojem je sud utvrdio da neljudski autori nemaju legitimaciju za tužbu prema američkom zakonu o autorskim pravima. U ovom predmetu sud je utvrdio da vlasnik kamere kojom se snimio majmun ne može zahtijevati autorsko pravo nad fotografijama. USCO je zaključio da fotografije nisu zaštićene autorskim pravima.⁴¹

U predmetu Thaler protiv Perlmuttera okružni sud je, pridržavajući se pravne prakse u predmetu *monkey selfie*, utvrdio da umjetna inteligencija ne može biti autor. Thaler je kao podnositelj zahtjeva za priznavanje autorskih prava prilikom podnošenja prijave USCO-u kao autora naveo *Creativity Machine*, oblik umjetne inteligencije. USCO je odbio zahtjev uz obrazloženje da djelo nije ljudsko autorstvo i da kao takvo nema preduvjet za priznavanje autorskoga prava. Razmatrajući pravno pitanje u žalbenom postupku sud je utvrdio da USCO nije pogriješio kada je odbio zahtjev za registraciju autorskih prava.⁴²

Sljedeći slučaj povezan je s ChatGPT-om kojeg je Elise Shupe koristila tijekom pisanja knjige. USCO je ponovno odbio priznati autorsko pravo nakon čega je uslijedila žalba u kojoj se između ostaloga navodi i slučaj Krisa Kashtanova.⁴³ Analogno sudskoj praksi u navedenom predmetu sud je utvrdio da se Shupe može smatrati autoricom odabira, koordinacije i rasporeda teksta generiranog umjetnom inteligencijom. Ova odluka znači da se Shupe priznaje autorsko pravo na cijelu knjigu te zabranjuje neovlaštenu reprodukciju cijele knjige, ali joj se ne priznaje zaštita autorskih prava nad stvarnim rečenicama romana.⁴⁴

Priliv djela generiranih umjetnom inteligencijom stvara pritisak na postojeće pravne okvire i sve teže postaje povući granicu. Analizom samo nekoliko predmeta jasno se dobiva uvid u iskorištavanje pravne praznine. USCO je registrirao više od 200 djela koja uključuju elemente koji su djelo umjetne inteligencije i time pokazao spremnost

⁴¹ *Naruto v. Slater*, No. 16-15469 (9th Cir. 2018), dostupno na: <https://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/ca9/16-15469/16-15469-2018-04-23.html> (5. 8. 2024.).

⁴² Podnositelj zahtjeva naveo je da je *Creativity Machine* sličan kameri u predmetu *Burrow-Giles Lithographic Co. protiv Saronyja*. Tvrdio je da povijest dokazuje da je zakon o autorskim pravima dovoljno prilagodljiv novim tehnologijama navodeći slučaj *Burrow-Giles Lithographic* iz 1884. u kojem je kamera bila jednako nova tehnologija kao što je danas generativna umjetna inteligencija. Međutim sud je zaključio da kamera i *Creativity Machine* ne funkcioniraju na jednak način te je utvrdio da je *Creativity Machine* potpuno sam bez ikakve intervencije čovjeka stvorio vizualni sadržaj što je naveo podnositelj zahtjeva. Kobna razlika je bila to što je čovjek odabrao i uredio scenu prije snimanja fotografije, odnosno što je postojala ljudska intervencija u konačnom produktu.

⁴³ Ovaj predmet odnosi se na autorska prava nad stripom *Zarya of the Dawn*. USCO je prvo dodijelio autorsko pravo nad stripom jer nije bio upoznat da se u njegovu sadržaju nalaze slike koje je generirala umjetna inteligencija. Po saznanju, USCO je poništio registraciju. Međutim, dopustio je novu registraciju usmjeravajući se na ljudske doprinose koji su se odnosili na tekst i odabir rasporeda slika koje je generirala umjetna inteligencija te je sam autor Kris Kashtanov surađivao da bi se utvrdio njegov doprinos radu. Vidi više: *Zarya of the Dawn*, dostupno na: <https://www.copyright.gov/docs/zarya-of-the-dawn.pdf>.

⁴⁴ KNIBBS, K., *How One Author Pushed the Limits of AI Copyright*, 2024., dostupno na: <https://www.wired.com/story/the-us-copyright-office-loosens-up-a-little-on-ai/> (5. 8. 2024.).

prilagodbe, ali da ne napusti definiciju autorstva kao isključivo ljudskoga pothvata. USCO je objavio upute prema kojima će djelo koje je stvorila umjetna inteligencija zaštititi autorskim pravima ako čovjek može dokazati da je uložio značajan kreativni napor u kreiranje konačnoga sadržaja.⁴⁵

Osim američkoga pravnog sustava, umjetna inteligencija u obliku *Dreamwritera* testirala je i kineski pravni sustav. Naime, slučaj *Dreamwriter* nije bio samo važan korak za svijet tehnologije nego i za svijet prava. U ovom predmetu Narodni sud okruga Shenzhen Nanshan zaključio je da repliciranje sadržaja koji je generiran umjetnom inteligencijom, *Dreamwriterom*, predstavlja kršenje autorskih prava. Internetski portal objavio je sadržaj koji je ranije generiran umjetnom inteligencijom i objavljen od strane tehnološkog diva *Tencent*a. Sud je utvrdio da sadržaj koji je generiran *Dreamwriterom* predstavlja književno djelo zbog analize, prosudbe i odabira relevantnih informacija. Također, zaključio je da struktura članka ima određenu originalnost pri čemu se nije zahtijevalo da se dokaže ljudski doprinos.⁴⁶ Međutim, iako je priznata zaštita djela koje je stvorila umjetna inteligencija, *Dreamwriteru* ni posredno nije priznat pravni subjektivitet jer je utvrđeno da je rad stvorio kreativni tim *Tencent*a kojemu je i priznata zaštita autorskih prava.

Analizom sudske prakse u navedenim predmetima mogu se, posredno, deducirati zaključci pravnih tijela u pogledu pravnoga subjektiviteta umjetne inteligencije. Iz prikazane pravne prakse proizlazi da nije moguće iznaći argumente kojima bi se potkrijepila ideja priznavanja pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji. Autorstvo i dalje ostaje u rukama fizičkih osoba. Jedini pravni slučajevi iz kojih posredno proizlazi priznavanje određenog oblika pravnog subjektiviteta umjetnoj inteligenciji jesu slučaj DABUS te dodjeljivanje državljanstva Saudijske Arabije robotu Sophie.

Sophia, humanoidni robot kojeg je stvorio Hanson Robotics, nije ostao upamćen po svojim naprednim sposobnostima nego po činjenici da je dobio državljanstvo. Tijekom Summita o inicijativi za buduće investicije u Rijadu, Saudijska Arabija proglasila je Sophiu saudijskim državljaninom.⁴⁷ Budući da državljanstvo podrazumijeva pravnu vezu između dva pravna subjekta, države i druge strane kojoj se dodjeljuje državljanstvo, ovaj predmet predstavlja izuzetak od postojeće pravne prakse u vezi s pravnim subjektivitetom umjetne inteligencije.

⁴⁵ EFTHIMIADIS, R., Copyright Registration Guidance: Works Containing Material Generated by Artificial Intelligence, United States Copyright Office, vol. 88, No. 51, 2023., str. 1-9, dostupno na: https://www.copyright.gov/ai/ai_policy_guidance.pdf (25. 8. 2024.).

⁴⁶ ZHOU, B., Artificial Intelligence and Copyright Protection-Judicial Practice in Chinese Courts, dostupno na: https://www.wipo.int/export/sites/www/about-ip/en/artificial_intelligence/conversation_ip_ai/pdf/ms_china_1_en.pdf (13. 9. 2024.).

⁴⁷ FERNANDES, J. V., Robot citizenship and gender (in)equality: the case of Sophia the robot in Saudi Arabia. Janus.net- e-journal of international relations. Thematic dossier The Middle East. Local dynamics, regional actors, global challenges, vol. 12, No. 2, 2021., str. 51-64, dostupno na: <https://observare.autonoma.pt/janus-net/en/janusnet/robot-citizenship-and-gender-inequality-the-case-of-sophia-the-robot-in-saudi-arabia/> (10. 9. 2024.).

Pitanje pravnoga subjektiviteta umjetne inteligencije zanimljivo je promatrati i kroz predmet DABUS, sustav umjetne inteligencije kojeg je stvorio Stephen Thaler.⁴⁸ Više nije novost da sustavi umjetne inteligencije imaju sposobnost stvaranja, ali je novost ispitivanje mogu li biti izumitelji. Naime, Stephen Thaler ispitao je granice pravnih sustava čak devet država navodeći DABUS kao izumitelja u patentnim prijavama. Ovaj slučaj doveo je u pitanje dosadašnju praksu u kojoj se samo čovjek smatrao izumiteljem.

Europski patentni ured odbio je dvije patente prijave koje je podnio Thaler nakon čega je uslijedila žalba. Međutim, žalbeno vijeće odbilo je žalbu uz obrazloženje da osoba koja se prijavljuje za izumitelja mora imati pravnu sposobnost prema Europskoj patentnoj konvenciji.⁴⁹ Thalerovu prijavu odbio je i njemački patentni ured. Thaler se žalio Saveznom sudu za patente koji je utvrdio da, iako su izumi generirani umjetnom inteligencijom, kao izumitelj se treba navesti fizička osoba te je istaknuo da podnositelj zahtjeva može navesti da je u proces uključen i stroj. Isti pravni ishod dogodio se i u Novom Zelandu. Ured za zaštitu intelektualnoga vlasništva Novog Zelanda⁵⁰ odbio je Thalerovu prijavu, a Visoki sud potvrdio ispravnost odluke u žalbenom postupku.⁵¹ Također, Upravni sud u Južnoj Koreji potvrdio je odluku Korejskog ureda za intelektualno vlasništvo kojom se odbija Thalerov zahtjev. Isto se dogodilo u Velikoj Britaniji⁵² i SAD-u.⁵³ Naposljetku, Izraelski ured za patente odbio je prihvatiti Thalerove patentne prijave.^{54 55}

Australski patentni ured odbio je Thalerovu prijavu ali je Savezni sud uvažio žalbu. Savezni sud je odlučio da umjetna inteligencija može biti izumitelj te da Zakon o patentima iz 1990. ne sadrži odredbe koje isključuju neljudske izumitelje.⁵⁶ Time je

⁴⁸ ABBOTT, R., MATULIONYTE, R., NOLAN, P., A brief analysis of DABUS, Artificial Intelligence, and the future of patent law, Intellectual Property Forum: journal of the Intellectual and Industrial Property Society of Australia and New Zealand, No. 125, 2021., str. 10-16, dostupno na: <https://search.informit.org/doi/abs/10.3316/informit.020602398647887> (13. 9. 2024.).

⁴⁹ Boards of Appeal of the European Patent Office Designation of inventor/DABUS, J 0008/20, dostupno na: <https://www.epo.org/boards-of-appeal/decisions/pdf/j200008eu1.pdf> (13. 9. 2024.).

⁵⁰ Intellectual Property Office of New Zealand - Patents, dostupno na: <http://www.nzlii.org/nz/cases/NZIPOPAT/2022/2.html> (15. 9. 2024.).

⁵¹ Thaler v Commissioner of Patents, dostupno na: <http://www.nzlii.org/nz/cases/NZHC/2023/554.html> (15. 9. 2024.).

⁵² Thaler v Comptroller-General of Patents, Designs and Trade Marks, dostupno na: <https://www.supremecourt.uk/cases/docs/uksc-2021-0201-press-summary.pdf> (14. 9. 2024.).

⁵³ Vidi više na: United States Patent and Trademark Office, Decision on Petition, https://www.uspto.gov/sites/default/files/documents/16524350_22apr2020.pdf (14. 9. 2024.).

⁵⁴ Devices And Methods For Attracting Enhanced Attention, Application number: 268604, dostupno na https://israelpatents.justice.gov.il/search/en/search?FAN_0_option=Any&FAN_0_0=268604 (15. 9. 2024.).

⁵⁵ EGBUONU, K., The latest news on the DABUS patent case, 2023., dostupno na: <https://www.ipstars.com/NewsAndAnalysis/The-latest-news-on-the-DABUS-patent-case/Index/7366> (1. 9. 2024.).

⁵⁶ Thaler v Commissioner of Patents, dostupno na: <https://www.judgments.fedcourt.gov.au/judgments/judgments/fca/single/2021/2021fca0879> (1. 9. 2024.).

Australija postala prva jurisdikcija u svijetu koja je priznala umjetnu inteligenciju kao izumitelja. Međutim, priznanje sustava umjetne inteligencije za izumitelja nije istodobno značilo i posredno priznanje pravnoga subjektiviteta jer je patent za izum dodijeljen osobi koja ima vlasništvo nad izumom od izumitelja. Drugim riječima, smatralo se da je Thaler vlasnik izuma. Naposljetku, spor je razriješen tako što je Savezni sud u punom sastavu presudio da se umjetna inteligencija ne može smatrati izumiteljem jer izumitelj mora biti fizička osoba. Time je Australija ubrzo postala i prva jurisdikcija koja je trajno ukinula spor oko DABUS-a, bez daljnjih mogućnosti za žalbu te istodobno eksplicitno odbila priznati pravni subjektivitet umjetnoj inteligenciji.⁵⁷

Južnoafrički ured za patente priznao je umjetnu inteligenciju kao izumitelja, dok je Thaler naveden kao podnositelj zahtjeva. Iako južnoafrički pozitivni propisi ne definiraju izumitelja, ipak iz cjeline odredbi proizlazi da je riječ o osobi. Stoga, ako se ova odluka ne promijeni, posredno bi se moglo zaključiti da je sustavu umjetne inteligencije priznat određeni oblik pravnoga subjektiviteta. Međutim, Južnoafrički Zakon o patentima iz 1978. pruža nekoliko osnova za opoziv patenta.⁵⁸ ⁵⁹ Stoga, preostaje vidjeti hoće li odluka ostati na snazi ili će se ponoviti scenarij s Australijom.

5. Zaključak

Tradicionalna pravna znanost prihvaća dihotomnu podjelu pravnih subjekata. Fizičke osobe predstavljaju izvorni pravni subjekt dok su pravne osobe izvedeni pravni subjekti koji su nastali radi lakšeg ostvarivanja određenih interesa koji se nisu mogli ostvariti postojanjem samo fizičkih osoba. U posljednje vrijeme u pravnoj se znanosti sve više nameće pitanje potrebe priznavanja pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji kao skupu tehnologija koji simuliraju ljudsku inteligenciju, imaju sposobnost brzog „učenja“ velike količine podataka, a pojedini oblici, kao što su humanoidni roboti, i fizički počinju nalikovati fizičkim osobama.

Ipak, koliko god bila napredna, umjetna inteligencija još uvijek ne posjeduje autonomiju volje kao ključan element pri usporedbi s fizičkom osobom. Umjetna inteligencija razlikuje se i od pravne osobe. Pravni subjektivitet umjetne inteligencije inovacijska je konstrukcija koja obuhvaća dalje od onoga što obuhvaća pravna osoba, a različiti su i razlozi zbog kojih bi se dodijelio pravni subjektivitet umjetnoj inteligenciji

⁵⁷ Commissioner of Patents v Thaler, dostupno na: <https://www.judgments.fedcourt.gov.au/judgments/Judgments/fca/full/2022/2022fcaf0062> (1. 9. 2024.).

⁵⁸ ORIAKHOGBA, D. O., Dabus gains territory in South Africa and Australia: Revisiting the AI-inventorship question. South African Journal of Intellectual Property Law, vol. 9, 2021., str. 87-108, dostupno na: <https://journals.co.za/doi/abs/10.47348/SAIPLJ/v9/a5> (15. 9. 2024.).

⁵⁹ EGBUONU, K., The latest news on the DABUS patent case, 2023., dostupno na: <https://www.ipstars.com/NewsAndAnalysis/The-latest-news-on-the-DABUS-patent-case/Index/7366> (1. 9. 2024.).

u odnosu na pravne osobe. Zbog poteškoća da se umjetna inteligencija klasificira u neki od postojeća dva oblika pravnoga subjekta, u pravnoj znanosti pojavljuju se ideje o potrebi formiranja novoga pravnog subjekta, elektroničke osobe. Međutim, temeljni je nedostatak ovakvih prijedloga što zanemaruju raznovrsnost tehnoloških oblika koji se označavaju generičkim pojmom umjetne inteligencije. Takva argumentacija može dovesti do sasvim suprotnoga rezultata - dodatnog kompliciranja već složenih pravnih odnosa koji nastaju pri upotrebi umjetne inteligencije.

Unatoč navedenom, s teorijsko-pravnog aspekta, nije nemoguće dodjeljivanje pravnog subjektiviteta umjetnoj inteligenciji. Međutim, postojeća pravna praksa odriče takvu mogućnost. Iz analiziranih pravnih slučajeva može se zaključiti da je još uvijek prevladavajući stav prema kojemu je umjetna inteligencija objekt, a ne subjekt pravnih odnosa.

Nesumnjivo je da će s daljnjim napretkom umjetne inteligencije uslijediti promjena brojnih pravnih koncepata, poput vlasništava, autorstva ili odgovornosti. Pri tome, nužno je osigurati delikatnu ravnotežu između dva, često suprotstavljena, zahtijeva: potrebe za daljim razvojem umjetne inteligencije s jedne strane te kontrole, etičnosti, sigurnosti i temeljnih ljudskih prava s druge strane. O ovim zahtjevima nužno je voditi računa i pri svakom budućem razmatranju mogućnosti dodjele pravnoga subjektiviteta umjetnoj inteligenciji.

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND LEGAL SUBJECTIVITY

Summary: *The concept of legal subjectivity was built through philosophical thoughts that contributed to the experience of man as an original legal subject. The progress and development of society resulted in the need to expand legal subjectivity. As a result of complex economic relations, a new legal subject, a legal person, is formed. Recently, progress in the field of artificial intelligence has led to the question of extending legal subjectivity to advanced forms of this technology or creating a completely new form of legal subject, an electronic person. In the paper, the authors examine the possibility of assigning legal subjectivity to artificial intelligence within the framework of existing forms of legal subject, natural and legal persons, or by forming a new legal subject, an electronic person. In addition to theoretical analysis, this issue is analyzed by researching case law and legal acts that regulate artificial intelligence. The research results indicate that there is a significant difference between a natural person and artificial intelligence. Also, the analogy between a legal person and an electronic person is doubtful. The third legal subject is an innovation construction that goes beyond the legal subjectivity of a legal person. At this moment, neither legal theory nor legal practice is ready to accept technocentric approaches that advocate the recognition of legal subjectivity to artificial intelligence.*

Keywords: *legal subject, natural person, legal person, third legal subject, electronic person, artificial intelligence*